

Universitatea
„Lucian Blaga” din Sibiu

Mitropolia Ardealului

ANCS

Autoritatea Națională
pentru Cercetare Științifică

Lucrările conferinței cu participare internațională

Relevanța operei Părintelui Profesor Ion Bria
pentru viața bisericească și socială actuală.
Direcții noi de cercetare în domeniul doctrinei,
misiunii și unității Bisericii

The Relevance of Reverend Professor Ion Bria's
work for contemporary society and for the life of
the Church. New Directions in the Research of
Church Doctrine, Mission, and Unity

Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”
Sibiu, 14-17 mai 2009

Coordonator:
PR. CONF. UNIV. DR. NICOLAE MOȘOIU

Volumul apare cu binecuvântarea ÎPS DR. LAURENȚIU STREZA,
Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului

Editura Universității „Lucian Blaga”
Sibiu, 2010

Comitetul științific/*Scientific Committee*

Președinte/*President*:

ÎPS MITROPOLIT PROF. UNIV. DR. LAURENȚIU STREZA

Membrii/*Members*:

IPS MITROPOLIT PROF. UNIV. DR. IRINEU POPA, Craiova

EPISCOP PROF. UNIV. DR. CRISTOPH KLEIN, Sibiu

PROF. UNIV. DR. TORMOD ENGELSVIKEN, Oslo

PROF. UNIV. DR. PETROS VASSILIADIS, Thessaloniki

PROF. UNIV. DR. TAMÁS JUHÁSZ, Cluj

PR. PROF. UNIV. DR. STEFAN BUCHIU, București

PR. PROF. UNIV. DR. IOAN TULCAN, Arad

PR. PROF. UNIV. DR. VALER BEL, Cluj

PR. PROF. UNIV. DR. DUMITRU MEGHEȘAN, Oradea

PR. PROF. UNIV. DR. GHEORGHE PETRARU, Iași

ARHID. PROF. UNIV. DR. IOAN I. ICĂ JR, Sibiu

PR. CONF. UNIV. DR. NICOLAE MOȘOIU, Sibiu

Comitetul organizator/*Organizing Committee*:

Președinte/*President*

PR. CONF. UNIV. DR. NICOLAE MOȘOIU, Sibiu

Membrii/*Members*

PR. PROF. UNIV. DR. AUREL PAVEL, Sibiu

PR. PROF. UNIV. DR. VASILE GRĂJDIAN, Sibiu

PR. LECT. UNIV. DR. SORIN DOBRE, Sibiu

ASIST. UNIV. DR. LUCIAN COLDA, Sibiu

ASIST. UNIV. DR. CIPRIAN TOROCZKAI, Sibiu

Copertă: Florin Pavel

Lector: Pr. Conf. Dr. Nicolae Moșoiu

Tehnoredactare: Mădălin–Florian Enciu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**RELEVANȚA OPEREI PĂRINTELUI PROFESOR ION BRIA
PENTRU VIAȚA BISERICESCĂ ȘI SOCIALĂ ACTUALĂ.
Conferință internațională (Sibiu; 2009)**

**Relevanța operei Părintelui profesor Ion Bria pentru viața
bisericească și socială actuală : direcții noi de cercetare în domeniul
doctrinei, misiunii și unității Bisericii : Sibiu, 14-17 mai 2009 / coord.:
Moșoiu Nicolae. – Sibiu : Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu,
2010**

Bibliogr.

ISBN 978-973-739-884-0

I. Moșoiu, Nicolae (coord.)

2(063)

Liturghie și ecumenism.

Valențe fundamentale ale teologiei ortodoxe reflectate în teologia părintelui Ion Bria

PROF. UNIV. DR. DANIEL MUNTEANU
UNIVERSITATEA DE ȘTIINȚE UMANISTE, OTTO-FRIEDRICH DIN
BAMBERG, GERMANIA

Teolog român de valoare internațională Părintele Ion Bria dezvoltă o teologie ecumenică adânc înrădăcinată în tradiția ortodoxă. Profilul său genuin ortodox¹ este acompaniat de experiența sa bogată de aproape treizeci de ani în funcții de responsabilitate ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva². Această experiență a marcat dinamica entuziastă a deschiderii sale ecumenice și spiritul său misionar în căutarea trăirii și exprimării unei Ortodoxii vii și responsabile față de problemele actuale ale societății.

Între valorile perene ale teologiei sale se află și testamentul incontestabil lăsat Bisericii Ortodoxe Române în special, anume îndemnul de a depăși rigiditatea dogmatică și anacronismele cultice și canonice printr-o *metanoia* profundă și purificatoare³.

Prin spiritualitatea și cultura promovată de ea, Ortodoxia are o misiune ecumenică în Europa, deoarece ea face parte din și susține în același timp cultura sfințitoare creștină europeană⁴.

1. Teologie liturgică

Teologie Părintelui Ion Bria este înrădăcinată în spiritul liturgic de universalitate autentică, axat pe legătura indisolubilă dintre *lex orandi* și *lex credendi*⁵. Doctrina ortodoxă de credință „se celebrează în cult și se manifestă în spiritualitate”⁶. Aceasta fundamentare liturgică a întregii sale teologii ține de conștiința că „celebrarea liturgică-

¹ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, prefață, în ION BRIA, *Dicționar de teologie ortodoxă A – Z*, București, 1981, p. 6. Lucrarea Părintelui Bria „respiră un duh autentic bisericesc și ortodox”.

² DANIEL, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, Cuvânt înainte, în ION BRIA, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, Iași 1995, 5f.

³ PR. PROF. DR. ION BRIA, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 8, 19; IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, București, 1999, p. 265, *Înnoirea Bisericii este o sarcină ecumenică*.

⁴ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 9; IDEM, *Romania. Orthodox Identity at a Crossroads of Europe*, Geneva, 1995, p. viii: descrie profilul Bisericii Ortodoxe Române ca „factor creating culture and created by culture”.

⁵ IDEM, *Mari sărbători și praznice creștine, praznice împărătești. Meditații teologice*, Sibiu, 2004, p. 6.

⁶ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 275.

euharistică a Învierii” stă în centrul cultului creștin⁷. Teologia ortodoxă este liturgică deoarece Învierea și Liturgia constituie un întreg indivizibil, centrat pe prezența lui Iisus Hristos cel Înviat și liturgic care „este poarta deschisă către viața intimă a Sfintei Treimi”⁸.

Liturghia euharistică, „the best way of access to the heart of the Orthodox Church”⁹, este o „sinteză a elementelor fundamentale ale Ortodoxiei”¹⁰ și decide asupra *identității ortodoxe* pentru că ea este mediul de „comunicare cu Dumnezeu”¹¹, spațiul supremei intimități cu Sfânta Treime. Liturgia înseamnă participare la *koinonia* divină, comunicare sacramentală cu înfinitatea incomprehensibilă a adevărului dumnezeiesc, pregustare a împărăției lui Dumnezeu¹². Apartenența la o comunitate liturgică constituie condiția ființării ca creștin. Viața creștină este viață în comuniune¹³. Liturgia este în întregime dialog cu Dumnezeu, comuniune. Ea începe și se termină cu invocarea împărăției lui Dumnezeu. „Here and now, on earth and in time, the liturgy inaugurates the eschatological community of the redeemed”¹⁴.

Având în vedere rolul fundamental pe care-l joacă liturgia în viața Bisericii, Părințele Bria definește Biserica drept „arena sfințeniei”¹⁵. Biserica respiră de la Cincizecime pe Duhul Sfânt (1 Co 12, 13)¹⁶ și își „trage viața ei lăuntrică din continua actualizare a *Cincizecimii*, prin invocarea Duhului. (...) Trinitatea Duhului în timp, la *Cincizecime*, înseamnă și începutul Împărăției eshatologice”¹⁷. Duhul Sfânt revarsă harul său în mod special în liturghie așa încât credincioșii devin nu numai liturgici ci și *theofori* adică purtători de Dumnezeu¹⁸. Datorită lucrării Duhului Sfânt Liturgia este *mediul transfigurării cosmosului*. În cadrul ei se produce transfigurarea omului prin participarea reală la umanitatea cea nouă a trupului înviat al lui Hristos¹⁹. Hristos este sursa vieții deoarece el ne comunică viața divină ca viață în comuniune cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, Duhul luminii, al iubirii și al libertății. Funcția principală a liturghiei este deci de a ne *inția în împărăția slavei lui Dumnezeu*, de a ne da posibilitatea pregustării

⁷ IDEM, *Mari sărbători și praznice creștine...*, p. 7; IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 284: „Euharistia inspiră, spiritualitate liturgică și promovează o solidaritate bazată pe dreptate, pace, libertate, respectul față de creație”.

⁸ IDEM, *Mari sărbători și praznice creștine...*, p. 17.

⁹ IDEM, *Celebrating life in the liturgy*, în IDEM (ed.), *Jesus Christ – the Life of the World. An Orthodox contribution to the Vancouver theme*, Geneva, 1982, p. 85: „If people would like to know what Orthodox Christian believe in, whom they worship and how they live, they should penetrate the form and substance of the liturgy”; IDEM, *The Liturgy after the Liturgy. Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, Geneva, 1996, p. 9: „The most appropriate way to experience and communicate the message is to celebrate the faith through doxological hymns and prayers and sacramental symbolism”.

¹⁰ IDEM, „Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine”, în *Studii Teologice*, nr. 1-2/1968, p. 17.

¹¹ IDEM, *Mari sărbători și praznice creștine...*, p. 16.

¹² IDEM, *Celebrating life in the liturgy*, p. 86-87; IDEM, *The Liturgy after the Liturgy...*, p. 31: „Liturgy opens the horizon of the kingdom of God for all humanity in the midst of history”.

¹³ IBIDEM, p. 36, p. 87, p. 74: Sfânta Treime este sursa existenței și a fericirii. „The divine communion determines the quality of the human community. (...) The community of the Holy Trinity (is) a reality which holds together human society and orders common life. The new life is life within community”.

¹⁴ IDEM, *The Liturgy after the Liturgy...*, p. 16.

¹⁵ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 9, 19.

¹⁶ IBIDEM, p. 149.

¹⁷ IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 100; IDEM, *The sense of ecumenical tradition. The ecumenical witness and vision of the Orthodox*, Geneva, 1991, p. 38-40.

¹⁸ IDEM, „La vie. Un avenir déterminé par le Salut du monde”, în M.-A. COSTA DE BEAUREGARD ; IDEM, *Théologie de Foucauld, L'Orthodoxie Hier-Demain*, Paris, 1979, p. 189; IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 103.

¹⁹ IDEM, „La vie. Un avenir déterminé...”, p. 193.

vieții veșnice²⁰. Liturghia nu înseamnă evadare din lume, ci continua transformare a lumii prin *koinonia* cu energiile necreate și de viață făcătoare ale Sfintei Treimi²¹.

1.1. Antropologie liturgică

Centralitatea liturghiei în teologia Părintelui Bria se explică și prin *antropologia sa teologică*.

El definește antropologia ca „una din marile revelații ale Bibliei și ale creștinismului”²². „Omul este imaginea în care se reflectă ființa personală, liberă și de comuniune a lui Dumnezeu (2 Co 3,18)”²³. El este creat după *chipul* lui Dumnezeu – *imago Dei* și *capax Dei* – și anume cu vocația de a face uz de libertatea sa în mod responsabil, adică în sensul intensificării comuniunii cu Creatorul²⁴.

Demnitatea omului are un caracter unic²⁵, deoarece ființa umană este „o plăsmuire a iubirii lui Dumnezeu”²⁶ și anume „fața pământească a unei realități transcendente, universale”²⁷. Omul posedă ca ființă rațională sămânța înțelepciunii divine a Logosului. Logosul constituie de fapt obiectivul autentic al mișcării și al existenței sale istorice²⁸. Spiritualitatea autentică înseamnă în acest sens mișcarea continuă a omului spre Dumnezeu și *asemănarea* cu El²⁹ care duce la *theosis*, la îndumnezeire. Prin această mișcare liberă și sinergetică omul redevine chip al lui Dumnezeu, luând parte la adevărata existență, la energiile Duhului Sfânt și la plenitudinea luminii necreate a învierii și a vieții dumnezeiești³⁰.

Părintele Bria remarcă înainte de toate caracterul biblic al doctrinei despre energiile necreate (2 Ptr 1, 4) și faptul că această învățătură „stă la baza concepției despre îndumnezeirea omului și transfigurarea creației”³¹. Îndumnezeirea omului nu înseamnă deci o „simplă imitare morală a lui Dumnezeu”, ci participarea (*metousia*) reală, plenară la viața lui Dumnezeu, „pe cât este îngăduit omului, fără confuzie de natură”³². Această participare la lumina și harul dumnezeiesc implică o „preschimbare tainică a ființei umane”³³.

Datorită universalității păcatului (Rm 5, 12; 3, 9) singura șansă de atingere a acestui obiectiv intim al existenței o constituie credința. Pentru Părintele Bria însă credința este

²⁰ IDEM, Introduction, în IDEM (ed.), *Martyria/Mission. The Witness of the Orthodox Churches Today*, Geneva, 1980, p. 10.

²¹ IDEM, *The liturgy after the Liturgy*, în *op. cit.*, p. 66.

²² IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 107.

²³ IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 97.

²⁴ IDEM, *Comentariu la Catehismul Ortodox*, Sibiu, 2000, p. 14.

²⁵ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 111; IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 109: „Imago dei este unicitatea personală proprie fiecărei ființe umane, destinată a fi îndumnezeită”.

²⁶ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 107.

²⁷ IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 278.

²⁸ IDEM, *Comentariu la Catehismul Ortodox*, p. 14.

²⁹ IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 46: „Asemănarea este o răsfrângere în suflet a frumuseții chipului lui Dumnezeu, prin iluminarea Duhului. Este *forma* pe care Dumnezeu o ia în icoana omului”.

³⁰ IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...*, p. 199; IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 109: „Între *ikon* – *imago* și *omoiosis* – *similitudo* există un raport dinamic. Dacă chipul se referă la interdependența și comuniunea conștientă a omului cu Dumnezeu, asemănarea înseamnă devenirea chipului, apropierea personală a sfințeniei lui Dumnezeu, îndumnezeirea actualizată prin simbioza dintre har și libertate, prin ascultare liberă”.

³¹ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 83.

³² *IBIDEM*, 88.

³³ *IBIDEM*.

genuin liturgică deoarece ea nu poate fi despărțită niciodată de rugăciune³⁴ adică de cult și de spiritualitate, „de adorarea misterului lui Dumnezeu și de experiența acestui mister”³⁵. *Credința rugătoare sau liturgică* este noul *modus vivendi* al creștinului în comuniunea harului divin.

Părintele Bria subliniază în acest context importanța Sfintelor Taine în împlinirea umanului. Îmbrăcând haina luminii prin Botez, omul credincios se naște din nou și devine astfel „părtaș al slavei dumnezeiești”³⁶. Părintele Bria subliniază nu numai legătura organică dintre Botez, Mirungere și Euharistie, ci și dimensiunea lor pnevmatologică. Moartea și învierea în Hristos nu sunt posibile fără Duhul Sfânt, Duhul Sfinților care ne însoțește creșterea în Hristos³⁷. „Creștinii sunt „îndumnezeiți” prin Duhul Sfânt (Ps 1,4), fiecare creștin este un locaș, un *cort*, un rug aprins (1 Co 3,17; 6,19)”³⁸. Duhul Sfânt este acela care „antrenează pe credincioși” să trăiască în Hristos³⁹, în sensul că el „modelează în noi” pe Hristos⁴⁰. Hristos Cuvântul Îtrupat, unit prin fire cu Duhul Sfânt îl dăruiește pe acesta imediat și nevăzut întregii creații⁴¹. Prin Duhul Sfânt avem „pecetea indelebilă a înfierii, o nouă identitate de copii ai lui Dumnezeu”⁴². De aceea nu există liturghie fără epicleză, fără invocarea Duhului Sfânt care deschide dimensiunea eshatologică a transfigurării liturgice⁴³.

Pentru Părintele Bria „esența însăși a Ortodoxiei”⁴⁴ o constituie doctrina despre îndumnezeirea omului. Esența mântuirii constă în participarea omului la viața lui Dumnezeu. Această participare transfigurează natura umană și o face transparentă la energiile divine transmise prin Duhul Sfânt⁴⁵. Soteriologia Părintelui Bria se bazează astfel pe o *pnevmatologie dinamică*, în sensul că mântuirea înseamnă transfigurarea umanului prin comuniunea cu energiile divine necreate⁴⁶. Înțelegerea mântuirii ca participare la energiile necreate scoate în evidență caracterul ontologic al mântuirii. Omul posedă în orientarea sa ontologică spre Dumnezeu⁴⁷ capacitatea de a „crește în Dumnezeu” atâta timp cât „comuniunea ontologică dintre Dumnezeu și om nu este statică”⁴⁸. „Mântuirea este conviețuire”, participare personală la sfințenia lui Dumnezeu⁴⁹. Omul născut din nou devine un vas curat în care se varsă Duhul Sfânt cu slava împărăției viitoare⁵⁰.

³⁴ IDEM, *Comentariu la Catehismul Ortodox*, p. 22.

³⁵ IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 114.

³⁶ IDEM, *Mari sărbători și praznice creștine...*, p. 61, 74.

³⁷ *IBIDEM*, p. 62.

³⁸ *IBIDEM*, p. 49.

³⁹ IDEM, *Comentariu la Catehismul Ortodox*, p. 72.

⁴⁰ IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 135.

⁴¹ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 123.

⁴² IDEM, *Comentariu la Catehismul Ortodox*, 72.

⁴³ IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...*, p. 197; IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, 136: „De la Conzecime, Biserica este dependentă de Duhul Sfânt, Care o leagă de veacul eshatologic. Prin Duhul Sfânt, Biserica trăiește atât în planul istoriei cât și în cel al eshatologiei”; IDEM, *The Liturgy after the Liturgy*, p. 9: „Duhul Sfânt, Mângâietorul creștin, constituie forța înțelepciunii, a libertății și a responsabilității omului”.

⁴⁴ IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...*, p. 209.

⁴⁵ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 174.

⁴⁶ *IBIDEM*, p. 181.

⁴⁷ IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 35.

⁴⁸ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 179.

⁴⁹ *IBIDEM*, p. 182, p. 195.

⁵⁰ *IBIDEM*, p. 206.

Antropologia teologică a Părintelui Bria are o dimensiune cosmică, ecologică⁵¹ și ecumenică în același timp. Dimensiunea ecologică se reflectă în descrierea omului și a lumii întregi ca existență bazată pe prezența lui Dumnezeu. Existența și diversitatea vieții sunt semnele iubirii și prezenței lui Dumnezeu care se dăruiește pe sine sub formă de relație. Existența sau viața ca atare sunt „epifania Duhului lui Dumnezeu, manifestarea personală și vie a Creatorului”⁵². Această concepție cosmică a vieții ca epifanie a lui Dumnezeu trezește sensibilitatea ecologică față de creație, respectul față de diversitatea speciilor și grija pentru protecția lor. Omul aflat în procesul sfințirii este conștient de faptul că viața înseamnă relație cu Dumnezeu și face tot posibilul pentru a o proteja⁵³.

În antropologia sa teologică Părinte Bria descrie pe om ca pe un inel de legătură al creației cu divinul. Această dimensiune cosmică a umanului s-a realizat deplin în Iisus Hristos. „Viața nu este doar o relație ci un schimb ontologic între Dumnezeu și umanitate prin întruparea Fiului lui Dumnezeu”⁵⁴. Sfânta Treime nu este activă numai în actul de creare a lumii ci și în cel de restaurare a ei. Hristos cel cosmic dă viața și o restaurează sau o invită la eternitatea lui Dumnezeu prin Întruparea sa⁵⁵. Întruparea lui Hristos confirmă demnitatea infinită a omului arătând că nici o ființă umană nu este deprivată de comuniunea existențială cu Dumnezeu⁵⁶.

Părintele Bria descrie de aceea pe om ca „preot al creației” care are misiunea de a întoarce creația la Creator⁵⁷. Omul își are originea și existența în voința lui Dumnezeu⁵⁸. Fiecare om din orice cultură trebuie să-și asume responsabilitatea cosmică deoarece el contribuie la căderea sau restaurarea nu numai a întregului cosmos ci și a întregii umanități⁵⁹.

În concepția Părintelui Bria omul este o „ființă religioasă care își găsește fericirea în lauda lui Dumnezeu”⁶⁰. De aceea el atrage atenția asupra responsabilității omului față de dimensiunea sacră a ființei și a existenței sale. Omul „redă istoric chipul lui Dumnezeu” și are vocația de a transforma lumea într-o „cetate sfântă”: „Omul nu este o simplă entitate biologică, o construcție culturală, un produs social, ci o operă simbolică, hristo-foră, întrucât Hristos a venit nu numai *pentru noi*, ci și *în noi*”⁶¹. De aceea omul are misiunea de a restaura comuniunea creației cu Dumnezeu prin participarea sa la Liturghie. Aici se revarsă Duhul Sfânt, Duhul vieții veșnice care ne unește cu Hristos cel răstignit și înviat. Viața creștină liturgică este trăire și mărturisire vie a învierii, comuniune cu Hristos în Duhul Sfânt care este prezent în inimile creștinilor (Rm 5, 5)⁶² În

⁵¹ IDEM, „Sanctification de la création”, în PR. PROF. DR. ION BRIA, PHILIPPE CHANSON, JACQUES GADILLE, MARC SPINDLER (ed.), *Dictionnaire oecuménique de missiologie. Cent mots pour la mission*, Genève, 2001, p. 315: „La thérapie de la création est aussi d'ordre spirituel et d'ordre anthropologique”.

⁵² IDEM, „The significance of the theme: some preliminary observations”, în IDEM (ed.), *Jesus Christ – the Life of the World. An Orthodox contribution to the Vancouver theme*, Geneva, 1982, p. 15.

⁵³ IDEM, *The liturgy after the Liturgy...*, p. 10: „Sfințirea are însemnătate atât pentru ecologie cât și pentru drepturile omului”.

⁵⁴ IDEM, „The significance of the theme: some preliminary observations”, p. 15.

⁵⁵ *IBIDEM*.

⁵⁶ IDEM, *Celebrating life in the liturgy*, p. 88.

⁵⁷ IDEM, *Spațiul nemuririi sau eternizarea umanului în Dumnezeu*, Iași, 1994, p. 29; IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 115.

⁵⁸ IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 35.

⁵⁹ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 116.

⁶⁰ *IBIDEM*.

⁶¹ *IBIDEM*.

⁶² IDEM, „The significance of the theme: some preliminary observations”, p. 16.

teologia Părintelui Bria antropologia joacă un rol decisiv în susținerea culturii non-violente, egalitare și antidiscriminatorii. Prezența Duhului Sfânt în inimile credincioșilor inspiră la deschiderea pentru ceilalți oameni în iubire și solidaritate.⁶³ Antropologia creștină conduce la „respectul pentru demnitatea fiecărei persoane umane”, la recunoașterea egalității fundamentale dintre bărbat și femeie, la respingerea discriminării de orice fel⁶⁴. Antropologia oferă o cale de depășire a conflictelor interumane, deoarece ea susține perceperea omului de pretutindeni în calitatea sa de chip viu al lui Dumnezeu. Plecând de la această antropologie teologică Părintele Bria afirmă că „Biserica trebuie să devină o comunitate răscumpărată, în care barierele între rase, sexe, clase sunt distruse”⁶⁵.

2. Teologia culturii

Teologia Părintelui Bria este o adevărată teologie a culturii, care descoperă sensuri și aspecte interdependente ale culturii creștine ortodoxe.

2.1. Cultura creștină este în primul rând o cultură sfințitoare.

Părintele Bria dedică un spațiu larg reflecției asupra conceptului de sfințenie precum și asupra rolului unei culturi sfințitoare. El accentuează că teologia ortodoxă de inspirație liturgică are misiunea de a contribui la formarea unei culturi „unificatoare și sfințitoare”⁶⁶. Credința care izvorăște din iubire creează un ethos adică un stil de viață legat de „sfințirea universului”⁶⁷. Cultura nu are doar un rol interpretativ ci mai presus de toate unitiv. Ea este un *simbol al unirii cu Dumnezeu* după modelul Întrupării lui Hristos și al perfecte sale sinteze ontologice⁶⁸.

Părintele Bria nu vorbește niciodată despre cultură fără referire directă la cultul creștin. „Cultus” și „cultura” sunt convergente în procesul de transfigurare a lumii⁶⁹. Cultura nu este un scop în sine însăși ci un mijloc de participare la viața divină precum și un mijloc de a face accesibilă Evanghelia lui Hristos într-un context social⁷⁰: „Culture is the «stylistic matrix» of the good news, making it transparent and alive, able to enter the experience of the whole people”⁷¹. Esența culturii creștine este de natură epifanică adică revelatoare a prezenței energiilor divine necreate în lumea empirică⁷².

Cultura creștină este liturgică, deoarece liturghia este mediul sfințirii omului și al întregii creații. Sfințenia ca „proces de transfigurare subiectivă a credinciosului prin participare nemijlocită la viața lui Hristos”⁷³ nu poate fi înțeleasă fără liturghie. Liturghia face posibilă „participarea la trupul îndumnezeit al lui Hristos, izvorul sfințeniei”⁷⁴. De aceea creștinul trăiește din și în intimitatea mistică cu Hristos oferit în Euharistie⁷⁵.

⁶³ *IBIDEM*, p. 17.

⁶⁴ *IDEM*, *Comentariu la Catehismul Ortodox*, p. 54.

⁶⁵ *IDEM*, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 163.

⁶⁶ *IDEM*, *Mari sărbători și praznice creștine...*, p. 6.

⁶⁷ *IDEM*, *Romania. Orthodox Identity...*, p. 28.

⁶⁸ *IDEM*, p. 30: „Culture (...) is a symbol unifying two realities in one”.

⁶⁹ *IBIDEM*, p. 25.

⁷⁰ *IBIDEM*, p. 37.

⁷¹ *IBIDEM*, p. 31.

⁷² *IBIDEM*, p. 33.

⁷³ *IDEM*, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 325.

⁷⁴ *IBIDEM*, p. 326.

⁷⁵ *IDEM*, *The Liturgy after the Liturgy...*, p. 11.

Plecând de la o antropologie hristologică Părintele Bria descrie teologia culturii ca parte a teologiei Logosului⁷⁶. O cultură sfințitoare, apofatică și doxologică⁷⁷ nu este posibilă fără liturgia euharistică, deoarece substanța transfiguratoare a culturii creștine constă tocmai în legătura ei intimă cu Hristos Cel Înviat, adică cu lumina Învierii și a vieții Sfintei Treimi. Hristos Mântuitorul a înviat din morți „trăgând materia din întuneric”⁷⁸, iar Învierea lui „este un eveniment revelator cu rezonanțe cosmice, universale, comparat cu un focar a cărui lumină se răsfrânge nu numai peste creștini, ci și peste „tot omul care vine în lume”. Din cauza Învierii lui Hristos, toți și toate sunt chemate la viață eternă”⁷⁹.

Aspectul cultural al tradiției ortodoxe subliniat de către Părintele Bria trezește sensibilitatea față de caracterul dinamic al adevărului ortodox. Ortodoxia are o identitate liturgică și culturală în același timp⁸⁰. Cultura liturgică sfințitoare poate fi înțeleasă ca punte spre consacrarea lumii adică spre transfigurarea cosmosului⁸¹. Prin liturgie lumea devine transparentă prezenței și frumuseții divine. Dumnezeu comunică cu creatul și-l transfigurează prin energiile sale necreate, „îl asumă” și-l „atrage spre infinit”⁸². Soteriologia părintelui Bria este cosmică pentru că ea accentuează valoarea sfințirii creației materiale, fizice, corporale prin comuniunea liturgică cu Dumnezeu⁸³. Cultura joacă în această soteriologie cosmică un rol central deoarece ea este *mediul civilizării și umanizării societății și a lumii întregi*⁸⁴.

2.2. Cultura creștină este eshatologică și istorică în același timp

Ea transportă rezonanțele eshatologice în istorie, răsfrângând lumina Învierii în timp. De la Învierea lui Hristos este posibilă „transfigurarea universului (...) prin puterea acestui «Luceafăr al dreptății»”⁸⁵.

Iisus Hristos este puntea de legătură dintre istorie și eshatologie. Prin Întruparea și Învierea sa a intrat deja în istorie Împărăția lui Dumnezeu⁸⁶. „Cu învierea lui Hristos, viața este orientată spre Împărăție, care, într-o formă deja anticipată, este în mijlocul nostru”⁸⁷. Creștinismul are o dimensiune eshatologică doar atunci când iradiază și revelează Sfânta Treime⁸⁸. „Viața în Hristos”, ca definiție majoră a Ortodoxiei, este întotdeauna eshatologică⁸⁹ și înseamnă comuniune istorică cu Sfânta Treime, sursa harului

⁷⁶ IDEM, „Ion Coman 1902-1987”, în PR. PROF. DR. ION BRIA, DAGMAR HELLER (ed.), *Ecumenical Pilgrims. Profiles of Pioneers in Christian Reconciliation*, Geneva, 1995, p. 64; PR. PROF. DR. ION BRIA, *Teologia Ortodoxă în România contemporană*, Iași, 2003, p. 92: „Biserica e datoare să anunțe că iubirea lui Dumnezeu e prezentă și activă pe căi neașteptate (...) în lume, prin „semințele Logosului” în celelalte religii, filozofii și credințe, care caută sensul profund al existenței.”

⁷⁷ IDEM, *Romania. Orthodox Identity...*, p. 38.

⁷⁸ IDEM, *Mari sărbători și praznice creștine...*, p. 12.

⁷⁹ IBIDEM, p. 29.

⁸⁰ IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...*, p. 212.

⁸¹ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 286.

⁸² IBIDEM, p. 286; IDEM, *Romania. Orthodox Identity...*, p. 29: „Mission is the sanctification of the world, which is the place of epiphany where divine mystery meets human history”.

⁸³ IDEM, „Sanctification de la création”, p. 315.

⁸⁴ IDEM, *Romania. Orthodox Identity...*, p. 42-43, 54.

⁸⁵ IDEM, *Mari sărbători și praznice creștine...*, p. 32.

⁸⁶ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, 150.

⁸⁷ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, 137.

⁸⁸ IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...*, 239.

⁸⁹ IDEM, „The significance of the theme: some preliminary observations”, 17.

divin. Această comuniune transfigurează pe om în mod ontologic și prin om întregul univers, conferind un nou mod de existență⁹⁰. Prin har sau prin energiile necreate ale lui Dumnezeu omul „intră în condiția lumii eterne” și deschide lumii viitorul împărăției lui Dumnezeu⁹¹.

2.3. *Cultura creștină este optimistă în măsura în care contribuie la biruirea fricii de moarte.*

Credința în Hristos cel Înviat care a biruit moartea și iadul înseamnă practicarea speranței în viața veșnică⁹². Această practică este în același timp victoria împotriva fricii față de moarte. Învierea lui Hristos este începutul stăpânirii vieții veșnice în lume și „constituie singura speranță a omenirii”⁹³. Prin Învierea lui Hristos iadul „s-a surpat” și a fost nimicit⁹⁴. Părintele Bria rezumă întreaga teologie ortodoxă în salutul pascal: „Hristos a înviat”! Acesta este „un strigăt și un angajament contra morții, pentru viață (...), pentru eternitate”⁹⁵.

2.4. *Cultura creștină nu este ostilă lumii ci calea de înnoire a lumii.*

Ea este de aceea o *cultură publică*. Prin valorile ei culturale și prin mărturisirea Evangheliei ca „liturghie după liturghie” Biserica Ortodoxă susține și practică un „apostolat social” care constituie un element fundamental în *transformarea societății*⁹⁶. Pentru Părintele Bria „chestiunile politice, economice și sociale sunt inseparabile de cele religioase, etice și spirituale”⁹⁷. El combate impresia că ar exista două sisteme diferite „unul pentru viața eclezială și altul pentru viața socială. Asceza personală și etica socială, eshatologia și învățătura socială sunt interconectate”⁹⁸.

Părintele Bria este deplin convins că spiritualitatea creștină poate ajuta la reorientarea umanității spre o cultură care să vizeze „sfârșitul tuturor discriminărilor etnice, rasiale, culturale”⁹⁹. Având în vedere valoarea dialogului dintre teologie și societate, el subliniază necesitatea dezvoltării teologiei ca „interlocutor viabil (...) în problemele de fond ale culturii și societății umane”¹⁰⁰. Biserica trebuie să se implice activ în apărarea drepturilor omului și combaterea nedreptății sociale, a dictaturilor și a imperialismelor de orice tip¹⁰¹:

„Is it possible to believe in Jesus Christ – the Life of the World if the church keeps silent over the issue of violence and the extermination of others? The theology of

⁹⁰ IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...* p. 194.

⁹¹ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 282.

⁹² IDEM, *Mari sărbători și praznice creștine...*, p. 30.

⁹³ *IBIDEM*, p. 31.

⁹⁴ *IBIDEM*, p. 30. În ciuda optimismului său eshatologic Părintele Bria respinge apocatastaza ca „pură speculație” teologică. Vezi PR. PROF. DR. ION BRIA, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 37.

⁹⁵ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 282.

⁹⁶ IDEM, *Romania. Orthodox Identity...*, p. 23, 47.

⁹⁷ IDEM, *Comentariu la Catehismul Ortodox*, p. 6.

⁹⁸ IDEM, *Romania. Orthodox Identity...*, p. 34; IDEM, *Liturgy after the Liturgy...*, p. 38-39: Etica creștină este o refecție asupra vieții în comuniune.

⁹⁹ IDEM, *Comentariu la Catehismul Ortodox*, 84; IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, 151.

¹⁰⁰ *IBIDEM*, 161.

¹⁰¹ IDEM, *Liturgy after the Liturgy...*, p. 70: „The Orthodox churches have been called to an important role in the public life of countries struggling to build a state on the basis of democracy, justice and freedom”.

peace and the ethic of social justice and solidarity are an essential part of the Christian commitment, especially today! The churches have to be involved in the struggle for human rights where the spiritual and cultural freedom of persons and communities are violated by various exclusive ideologies, by all forms of dictatorship, political imperialism and technological domination”¹⁰².

Vocația teologiei contemporane și a Bisericii constă în implicarea activă în sistemul național de educație precum și în cel de diaconie¹⁰³. În contextul secularizării culturii Biserica riscă să fie marginalizată în societate în ciuda misiunii ei profetice pentru un „univers transfigurat”¹⁰⁴. Viața liturgică trebuie să hrănească nu numai viața creștină în sfera privată, ci și în cea publică și politică. Spiritualitatea liturgică este autentică numai atunci când aduce roade în sfera publică. Sfințirea lumii sau „terapia creației” depinde de depășirea problemelor economice¹⁰⁵. De aceea părintele Bria nu separă sfințirea persoanei de slujirea aproapelui. Liturgia înseamnă „public and collective action”, așa încât ea are o importanță crucială în societate¹⁰⁶. Creștinii au vocația de a contribui la realizarea *koinoniei* adevărate în iubire și pace¹⁰⁷. O *spiritualitate a koinoniei* are repercursiuni sociale deoarece ea contribuie atât la respectarea și cât și la restaurarea omului ca *imago Dei*¹⁰⁸.

Cultura creștină este pentru Părintele Ion Bria o „valoare fundamentală” atât în România cât și în Europa de mâine¹⁰⁹. El consideră Ortodoxia românească drept o formă concretă și originală de *inculturalizare* a Evangheliei¹¹⁰. Cultura nu este însă ceva static, „o simplă comemorare a trecutului, ci o sinergie între trecut și prezent”¹¹¹. Prin promovarea valorilor culturii sfințitoare Biserica oferă posibilitatea concretă de orientare într-o „societate turmentată și nedecisă”¹¹², adică „în matricea imperfectă a acestei lumi”¹¹³. Sfințenia personală stă în legătură indisolubilă cu transformarea structurală a societății¹¹⁴. Telul primar al creștinismului constă înaintea de toate în „extinderea experienței Duhului la scară istorică, socială, politică”¹¹⁵. Părintele Bria afirmă de aceea neîntrerupt caracterul comunitar și public al credinței liturgice¹¹⁶. „Altarul liturgic din biserică” și „altarul fratelui din stradă” nu pot fi separate pentru că sunt părți constitutive ale unei singure spiritualități¹¹⁷. Liturgia este „o acțiune publică, un serviciu comun care prin natura sa

¹⁰² IDEM, „The significance of the theme: some preliminary observations”, p. 19.

¹⁰³ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 129.

¹⁰⁴ IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...*, p. 188.

¹⁰⁵ IDEM, *Sanctification de la création*, p. 315.

¹⁰⁶ IDEM, *Liturgy after the Liturgy...*, p. 70; IDEM, *Romania. Orthodox Identity...*, p. 34. Comunitatea creștină nu există numai în locașul de cult ci și „in the public marketplace, where the ‘other altar’, the altar of the poorer brother or sister is set up. The church recognizes both the mystery and the sociological dimension of this sacramental view. Christians can act within the visible, social structure of the church, but only in keeping with the vocation of the church to be a sign, here and now, of the kingdom of God”.

¹⁰⁷ IDEM, *Liturgy after the Liturgy...*, p. 70.

¹⁰⁸ *IBIDEM*, p. 51: „Christian culture should be a formative matrix, in which every person can recover the image of God which is already hidden in him or her since baptism”.

¹⁰⁹ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 22.

¹¹⁰ *IBIDEM*, p. 25.

¹¹¹ *IBIDEM*, p. 28.

¹¹² *IBIDEM*, p. 32.

¹¹³ *IBIDEM*, p. 41.

¹¹⁴ *IBIDEM*, p. 48.

¹¹⁵ *IBIDEM*, p. 58.

¹¹⁶ *IBIDEM*, p. 106.

¹¹⁷ *IBIDEM*, p. 110; IDEM, *Liturgy after the Liturgy...*, p. 20: vorbește despre „sacramentul fratelui”.

se răsfrânge dincolo de locașul de cult”¹¹⁸. „Acolo unde cultul lui Dumnezeu este secundar sau absent, eșecul social este inevitabil”¹¹⁹. De aceea liturghia trebuie să conducă la filantropie, la angajament politic pentru drepturile omului, la diaconie socială¹²⁰, la un umanism și la o *spiritualitate ecologică*¹²¹.

Dând dovadă de un spirit practic și obiectiv în același timp Părintele Bria critică teologia răsăriteană deoarece ea nu a dat „suficientă importanță civilizației creștine, problemelor umane și sociale globale”. Atunci când Ortodoxia se va angaja activ în aceste domenii ale creștinismului practic ea va deveni „forță de viață și fermentul societății” după modelul lui Hristos care „a înmulțit pâinea și a transformat apa în vin spre hrană și bucuria mulțimilor”¹²².

Deschiderea și slujirea față de lume prin diaconie „reprezintă pentru Biserică nu numai un principiu de înnoire, ci și de umanizare permanentă”¹²³ și de intensificare a ecumenismului practic, adică a ecumenismului diaconiei „care strânge Bisericile într-o slujire colectivă a umanității, cu toate deosebirile dogmatice și liturgice dintre ele”¹²⁴.

2.5. *Cultura creștină ortodoxă este o cultură ecumenică.*

Părintele Bria promovează și afirmă valorile teologiei ortodoxe în perspectiva dialogului ecumenic. El nu separă „aspectul liturgic-euharistic” al Bisericii de „aspectul comunitar-ecumenic”¹²⁵. Bria pune în evidență faptul că în Biserica Ortodoxă există deja o largă tradiție ecumenică deoarece ea a fost implicată activ în Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la început¹²⁶. Biserica Ortodoxă Română nu este doar reprezentată ci participă ca membră activă¹²⁷ la Consiliului Ecumenic al Bisericii din 20 noiembrie 1961, adică de la treia Adunare Generală de la New-Delhi. Consiliul Ecumenic nu constituie o nouă biserică ci o mișcare de restaurare a unității vizibile a Bisericii, o „călătorie comună spirituală spre unitatea văzută”¹²⁸. Mișcarea ecumenică promovează această refacere a unității văzute a tuturor creștinilor într-o „comunitate conciliară”¹²⁹ „pe calea acordurilor și dialogului teologic, a mărturiei comune, a cooperării și asistenței

¹¹⁸ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 129: „Prin caracterul ei euharistic și comunitar, liturghia sugerează o ordine socială și economică dominată de spiritul de solidaritate și de actul de împărtășire”.

¹¹⁹ *IBIDEM*, p. 150.

¹²⁰ IDEM, *Liturgy after the Liturgy...*, p. 71. Diaconia își trage rădăcinile din euharistie și este „liturghie după liturghie”: IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...*, p. 232; IDEM, „Introduction”, p. 10: „Thus the Liturgy must not be a closed event limited to the celebration in the church and to the nominal members of the Church; it has to be continued in the lives of the faithful in all dimensions of life. One cannot separate Liturgy and life, therefore there is a ‚liturgy’ after Liturgy”.

¹²¹ IDEM, *Sanctification de la création*, p. 315: „La mission chrétienne est donc tenue de dénoncer la dégradation de l’environnement, la pollution de l’eau, l’érosion du sol, les armes nucléaires, et de s’engager vers une thérapie de la terre génératrice de vie”.

¹²² IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 286.

¹²³ IDEM, „Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine”, în *ST*, nr. 1-2/1968, p. 51.

¹²⁴ *IBIDEM*, p. 84, p. 110, p. 59: „Unirea Bisericilor presupune (...) și un efort de apropiere spirituală prin iubire, rugăciune, solidaritate, armonie și slujire comună. Iubirea este puntea unității spirituale și a împreună-slujirii”.

¹²⁵ *IBIDEM*, p. 26.

¹²⁶ IDEM, *Liturgy after the Liturgy...*, p. 67.

¹²⁷ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 216.

¹²⁸ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 118, p. 120.

¹²⁹ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 250.

reciproce interbisericești”¹³⁰. Scopul suprem al mișcării ecumenice este de „a regăsi «baza euharistică» a unității văzute”¹³¹ deoarece euharistia este fundamentul vieții creștinilor ca membri ai Bisericii celei una¹³².

Părintele Bria afirmă că ecumenismul și Ortodoxia „constituie realități corelative”¹³³. El susține astfel existența unei compatibilități evidente între ecumenism și Ortodoxie, deoarece Ortodoxia se axează pe „sistemul polifonic” în care „fiecare Biserică locală își păstrează identitatea ei etnică și culturală”¹³⁴. „Ortodoxia constată că în centrul divergențelor interconfesionale, ecumenice, stă misterul Bisericii, o realitate istorică, actuală, în care lumea care va să vină, Împărăția lui Dumnezeu, este deja prezentă în mod sacramental”¹³⁵.

Coerența ecumenică este asigurată nu numai de teologia apofatică, prin care Ortodoxia păstrează natura de mister a Bisericii, ci și prin învățături fundamentale comune. Între Ortodoxie și Protestantism există de exemplu diferite puncte de convergență precum „*lectio divina*, venerarea cuvântului lui Dumnezeu despre care dă mărturie Sfânta Scriptură”, „teologia Duhului Sfânt și accentul pe sfințirea persoanei”, „conceptul de Biserică locală, adică manifestarea Bisericii universale într-un anumit timp și loc”, „raportul dintre Evanghelie și cultură, indigenizarea creștinismului, participarea poporului la Liturgie în limba autohtonă” și conștiința necesității unei unități văzute în contextul pluralismului teologic¹³⁶.

Un alt fundament comun ecumenic îl constituie simbolul de credință niceo-constantinopolitan din anul 381. Crezul este „canonul” credinței ecumenice” și „rezumă doctrina creștină apostolică și patristică într-o formă conciliară”¹³⁷: „Faptul că toate Bisericile din Consiliul Ecumenic al Bisericilor recunosc în Crez esențialul doctrinei trinitare reprezintă o bază pentru refacerea unității lor văzute și pentru misiunea lor comună în lumea de astăzi”¹³⁸.

Reticențele față de ecumenism nu sunt de aceea conforme nici cu poziția oficială și nici cu vocația interioară a Bisericii Ortodoxe. Părintele Bria îndeamnă mereu la un ecumenism local, la o cooperare misionară și la mărturie comună a Evangheliei¹³⁹. În același timp el subliniază importanța participării la ecumenismul european printr-o *etică socială liturgică*¹⁴⁰. Este vorba despre o etică liturgică deoarece Părintele Bria vede liturgia ca „adevărată structură a unității Bisericii”¹⁴¹. Liturgia este poarta spre unitatea ecumenică a Bisericii lui Hristos iar Ortodoxia are o adevărată „vocație ecumenică”¹⁴².

Ecumenismul înțeles ca „proces de deschidere și de reșezare a Bisericilor față către față, de colaborare practică și actuală între Biserici separate de istorie” conduce la „un

¹³⁰ *IBIDEM*, p. 243.

¹³¹ *IBIDEM*, p. 247, p. 292: „Semnul unității restaurate a Bisericii universale este comuniunea euharistică, iar scopul este de a sluji împreună unitatea și înnoirea lumii”.

¹³² *IDEM*, „The significance of the theme: some preliminary observations”, p. 19: „One test of ecumenical life today would be to renew the effort to overcome the obstacles to full eucharistic communion. This is an essential condition for the credibility of the ecumenical movement”.

¹³³ *IDEM*, „Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine”, p. 6, p. 167.

¹³⁴ *IDEM*, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 153.

¹³⁵ *IBIDEM*.

¹³⁶ *IBIDEM*, p. 156.

¹³⁷ *IBIDEM*, p. 171.

¹³⁸ *IBIDEM*, p. 172.

¹³⁹ *IBIDEM*, p. 39-40.

¹⁴⁰ *IBIDEM*, p. 47.

¹⁴¹ *IDEM*, *La vie. Un avenir déterminé...*, p. 195.

¹⁴² *IBIDEM*, p. 251.

mod de viață deschis” care favorizează pacea și dreptatea între oameni și în societate. Dinamismul ecumenic însuflețește și chiar hrănește „solidaritatea între oameni, între culturi, între popoare”¹⁴³. Ortodoxia poate contribui în mod substanțial la reconcilierea confesiunilor creștine numai atunci când își depășește complexul de superioritate sau aroganța doctrinară triumfalistă¹⁴⁴. Biserica adevărată iradiază mobilitatea și suplețea Duhului Sfânt prezent în ea, aflându-se într-un proces continuu de reînnoire interioară¹⁴⁵. Biserica Ortodoxă trebuie să contribuie la restaurarea unității Bisericii lui Hristos cu toată puterea ei, deoarece aceasta este „porunca expresă și sfântă a Domnului Hristos (In 17,21)”¹⁴⁶.

Părintele Bria respinge în același timp un minimalism doctrinar, deoarece „ecumenismul nu înseamnă a uniformiza, a minimaliza, în mod artificial, formalist, polifonia Bisericilor locale”¹⁴⁷.

Ortodoxia a contribuit și continuă să contribuie la mișcarea ecumenică îndeosebi prin *spiritualitatea ei liturgică* precum și prin teologia ei despre Sfânta Treime¹⁴⁸. Învățătura despre Sfânta Treime constituie pentru Părintele Bria „doctrina fundamentală a creștinismului”¹⁴⁹. Sfânta Treime este originea și viitorul creației. Existența ipostatică a persoanelor treimice este garanția faptului că viitorul eshatologic al lumii trebuie descris în sensul comuniunii interpersonale cu Dumnezeu, iubirea supremă și veșnică fiind de natură trinitară¹⁵⁰. Crearea lumii, Întruparea și mântuirea lumii vizează transmiterea vieții de comuniune care există în Sfânta Treime¹⁵¹. Înțelegerea autentică a creștinismului nu înseamnă însă doar acceptarea și mărturisirea doctrinei despre Sfânta Treime „ci și transpunerea ei în practică, în cult și într-un mod de viață trinitară”¹⁵². Aceasta presupune faptul că credința în Sfânta Treime trebuie să marcheze profund modul de existență al creștinului, sensibilitatea sa pentru pluralitate și tendința spre unitate în comuniunea iubirii. „Dumnezeu – Sfânta Treime, principiul de mișcare, de comuniune, de schimbare și de înnoire, vrea ca toți să fie una după cum El este una”¹⁵³.

Părinte Bria speră că tradiția ortodoxă cu bogăția patrimoniului ei liturgic va deveni „fermentul” unității creștine în general¹⁵⁴. „«Aluatul» Duhului Sfânt” trebuie să fermenteze cultura lumii¹⁵⁵. Important pentru identitatea liturgică, ascetică și diaconală¹⁵⁶

¹⁴³ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 123.

¹⁴⁴ IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...*, p. 257.

¹⁴⁵ *IBIDEM*, p. 259.

¹⁴⁶ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 248.

¹⁴⁷ *IBIDEM*, p. 249; IDEM, „Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine”, p. 14. Bria solicită o „metodă care nici să nu relativizeze terminologia teologică în care a fost exprimată doctrina, nici să nu nege natura istorică și deci flexibilitatea formelor de expresie”.

¹⁴⁸ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 128, p. 135.

¹⁴⁹ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 89.

¹⁵⁰ *IBIDEM*, p. 91.

¹⁵¹ *IBIDEM*.

¹⁵² *IBIDEM*, p. 92.

¹⁵³ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 163; IDEM, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, p. 63: „Ființa Bisericii își găsește originea și modelul ei în misterul comuniunii Sfintei Treimi. (...) Ortodoxia insistă asupra caracterului trinitar al Bisericii”; IDEM, *The Liturgy after the Liturgy...*, p. 19: Misiunea creștină este posibilă numai „in and through an event of communion which reflects in history the trinitarian existence of God himself”.

¹⁵⁴ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 135.

¹⁵⁵ *IBIDEM*, p. 140.

¹⁵⁶ IDEM, *La vie. Un avenir déterminé...*, p. 219.

a Ortodoxiei este faptul că spiritualitatea este o comoară comună tuturor Bisericilor¹⁵⁷. Ortodoxia exprimă un aspect al spiritualității creștine universale. De aceea ea este chemată a fi ecumenică în timp și în spațiu, luându-și în serios responsabilitatea proprie față de lume și de lucrarea universală a Duhului Sfânt în istorie¹⁵⁸.

Una dintre aspectele acestei responsabilități constă în angajarea în sistemul educațional. Ortodoxia trebuie să contribuie la educarea omului și prin deschiderea ei ecumenică. O trăsătură fundamentală a *educației ecumenice* constă în antrenarea credincioșilor la rugăciunea pentru „unirea tuturor”, deoarece ecumenismul nu este doar acțiunea teologilor și a preoților¹⁵⁹. „Unitatea văzută a Bisericilor este un imperativ biblic și istoric”¹⁶⁰. Această unitate vizibilă stă în directă legătură cu reînnoirea Bisericii, ca realitate vie. Sursa primară a acestei reînnoiri este tocmai experiența liturgică a Sfintei Treimi¹⁶¹.

Toleranța ecumenică se bazează și pe faptul că definițiile dogmatice nu sunt absolute în sensul static al cuvântului. Orice dogmă este formulată într-un anumit *context* cultural și trebuie reformulată în istorie, deoarece ea poartă pecetea istoriei. Caracterul istoric, hermeneutic¹⁶² sau contextual al teologiei interzice pretenția de absolutism¹⁶³. Mișcarea ecumenică de astăzi se inspiră prin simțul istoric și de libertate a „gândirii teologice creatoare”¹⁶⁴. Unitatea și diversitatea nu se exclud din punct de vedere ortodox. Conceptul *in dubiis libertas* ajută la depășirea dogmatismului adică a rigidității gândirii confesionaliste și a identității exclusiviste¹⁶⁵.

Teologia ecumenică trebuie să ajute la fixarea unui „cod moral ecumenic” respectat de către toate Bisericile. Unitatea văzută a Bisericilor depinde de acest cod precum și de reînnoirea lor continuă¹⁶⁶. Biserica trebuie să-și ia în serios vocația ei de „comunitate slujitoare” și de „comuniune conciliară”¹⁶⁷, atâta timp cât „there is a crying need for Christians to speak and act in society with a common voice”¹⁶⁸.

O teologie ortodoxă ecumenică înseamnă pentru el o „teologie responsabilă”, deoarece scindarea creștinilor este un scandal „care împiedică unitatea mărturiei Bisericii”¹⁶⁹. Ortodoxia autentică este pentru Părintele Bria o *Ortodoxie ecumenică*, adică o ortodoxie

¹⁵⁷ *IBIDEM*, p. 223.

¹⁵⁸ *IBIDEM*, p. 256f.

¹⁵⁹ *IDEM*, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 138-139.

¹⁶⁰ *IBIDEM*, p. 143.

¹⁶¹ *IBIDEM*, p. 146.

¹⁶² *IDEM*, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 273. Teologia respiră dinamica de transcendere sau transfigurare a creatului prin comuniunea cu Dumnezeu. Ea are însă limite incontestabile. Una dintre limitele fundamentale ale teologiei este conform Părintelui Bria limita cunoașterii. De aceea ermeneutica atrage atenția asupra faptului că „a cunoaște înseamnă a interpreta. Dar interpretarea este o operă fără de sfârșit, pentru că nu numai realitatea divină, ci și cea creată e cuvânt sau sens divin, cuprinzător de nesfârșite sensuri sau cuvinte (...) așezate în straturi nesfârșite și în legături infinite de complexe, care însă toate se referă la Cuvântul de sine subzistent din veci, desăvârșitor și unificator”.

¹⁶³ *IDEM*, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 132.

¹⁶⁴ *IBIDEM*, p. 158.

¹⁶⁵ *IBIDEM*.

¹⁶⁶ *IBIDEM*, p. 142-143.

¹⁶⁷ *IBIDEM*, p. 130-131.

¹⁶⁸ *IDEM*, *Romania. Orthodox Identity...*, p. 45.

¹⁶⁹ *IDEM*, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 270-271; *IDEM*, „Introduction”, p. 11. Părintele Bria rămâne optimist în privința ecumenismului, deoarece acesta dă deja roade. Dialogul ecumenic „opened up new possibilities of a common Christian witness: the Week of Prayer for Christian Unity, mutual aid, intercommunion, con-celebration, common catechesis etc.”.

„deschisă tuturor”, „doxologică” și „evangelică”¹⁷⁰, nu numai conștientă de „scandalul diviziunilor confesionale” ci și angajată în depășirea acestui scandal¹⁷¹.

Ortodoxia trebuie să caute unitatea văzută a Bisericii și să se roage continuu pentru această unitate¹⁷². O modalitate viabilă de depășire a scandalului diviziunii, adică de reconciliere ecumenică constă în modelul ortodox de unitate care recunoaște „principiul diversității, al polifoniei” și facilitează „polifonia contextuală”¹⁷³ precum și identitatea proprie într-o *lume pluriculturală*¹⁷⁴.

Biserica Ortodoxă Română participă real și activ la Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Prezența Ortodoxiei interzice stigmatizarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor ca forum protestant¹⁷⁵. Procesul de recunoaștere a „celorlalte Biserici ca Biserici depline”, „practicarea concelebrării cultice și chiar liturgice”, „comuniunea euharistică” cu Bisericile surori are nevoie mai întâi de o „vindecare a memoriei” „prin înlăturarea condamnărilor și excomunicărilor reciproce”¹⁷⁶.

Părintele Bria propune ca mijloc teologic de recunoaștere a caracterului eclezial al Bisericilor neortodoxe teza sa despre *vestigia Ecclesiae*. El susține că există „semne tangibile ale apostolicității și ale catolicității, păstrate în forme variate și în structuri particulare” în afara Ortodoxiei, precum „recunoașterea Sinoadelor ecumenice” sau respectarea unor „crezuri de origine apostolică sau patristică”¹⁷⁷.

Părintele Bria nu separă imperativul misionar de cel dogmatic, liturgic, moral și ecumenic¹⁷⁸. Teologia sa este o teologie a spiritualității liturgice și ecumenice. Imperativul ecumenic este și de natură pnevmatologică în sensul percepției prezenței universale a Duhului Sfânt în întreaga creație. Părintele Bria subliniază această prezență a Duhului Sfânt „în toți” citând din Sf. Maxim Mărturisitorul: „Duhul Sfânt nu e absent din nici o făptură și mai ales din cele ce s-au învrednicit de rațiune. El o susține în existență pe fiecare, întrucât Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu se află prin puterea providențiatoare în toate”¹⁷⁹.

Plecând de la această sensibilitate pentru prezența cosmică a Duhului Sfânt Părintele Bria remarcă faptul că „o nouă interpretare a concepției patristice despre lucrarea Duhului Sfânt în relație cu limitele Bisericii ar putea să aducă o concepție mai flexibilă a noțiunii de «limitele Bisericii»”¹⁸⁰. De aceea el combate „agnosticismul eclesiologic” adică teza că în afară de Biserica Ortodoxă nu ar mai exista nici o altă Biserică autentică¹⁸¹ și

¹⁷⁰ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 171.

¹⁷¹ *IBIDEM*, p. 167.

¹⁷² *IBIDEM*, p. 216.

¹⁷³ *IBIDEM*, p. 173.

¹⁷⁴ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 50.

¹⁷⁵ *IBIDEM*, p. 272.

¹⁷⁶ IDEM, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*, p. 216.

¹⁷⁷ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 251; v. VIOREL IONIȚĂ, „Ökumene und Mission aus orthodoxer Sicht”, în LENA LYBAEK, KONRAD RAISER, STEFANIE SCHARDIEN (ed.), *Gemeinschaft der Kirchen und gesellschaftliche Verantwortung. Die Würde des Anderen und das Recht anders zu denken. Festschrift für Professor Dr. Erich Geldbach*, Münster-Hamburg-Wien, 2004, p. 62; PR. PROF. DR. ION BRIA, *The Liturgy after the Liturgy...*, p. 53: „The remembrance of God, the centre of the liturgy, cannot be channeled through only one particular cultural heritage”; p. 57: „We must rediscover the importance of global unity and common Christian witness”.

¹⁷⁸ IDEM, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, p. 17.

¹⁷⁹ *IBIDEM*, p. 149.

¹⁸⁰ *IBIDEM*, p. 253.

¹⁸¹ IDEM, p. 254, p. 258.

citează pe Părintele Stăniloae care vorbea despre o Biserică subzistentă în afara creștinismului¹⁸². Practicarea ecumenismului înseamnă pentru Părintele Bria redescoperirea energiilor vieții spirituale comune în procesul de reconciliere al umanității¹⁸³.

În concluzie putem spune că teologia Părintelui Bria este și va rămâne un reper și o sursă de inspirație pentru teologul ortodox care nu se ascunde în spatele unui concept bigot despre Ortodoxie, ci caută să contribuie activ la profilul și la misiunea legată de identitatea ortodoxă prin dialogul cu societatea, și anume pentru sfințirea ei și a lumii întregi, prin liturgie, prin deschidere și angajament ecumenic, prin cultură și prin liturgia de după liturgie.

¹⁸² IDEM, p. 268: „O anumită Biserică subzistă și azi în afară de creștinism, întrucât există încă anumite legături ontologice ale forțelor umane între ele și cu Logosul dumnezeiesc. Cu atât mai mult există această legătură în celelalte formațiuni creștine, dată fiind legătura lor prin credință cu Hristos, Logosul întrupat” (citată din teologia părintelui Stăniloae).

¹⁸³ PR. PROF. DR. ION BRIA, DAGMAR HELLER, „Preface”, vii.